

час має виконувати не лише освітню, а й терапевтичну функцію, забезпечуючи педагогам і здобувачам освіти психологічну підтримку, ресурси для відновлення та зміцнення психоемоційного стану.

Таким чином, формування стресостійкості в умовах війни є не лише актуальним, а й стратегічно важливим напрямом діяльності сучасної освіти, що потребує інтегрованого підходу, міждисциплінарної співпраці та постійного вдосконалення освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плахотник О.В., Ситник Н.С. Психологічна підтримка дітей у воєнний час. *Науково-методичний вісник*. 2022. № 4. С. 12–19.
2. Савченко О.Я. Психоемоційне вигорання вчителів у кризових умовах. *Психологія і суспільство*. 2022. № 1. С. 45–51.
3. Лисенко Н.В. Формування стресостійкості вчителів в умовах освітньої кризи. *Освіта і сучасність*. 2023. № 2. С. 60–66.
4. Connor K.M., & Davidson J.R.T. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*. 2003. No 18 (2). P.76–82.
5. UNICEF Ukraine. Children in wartime: Mental health crisis report. 2022. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en>

Тетяна КЛУБОЧКІНА
Івано-Франківськ

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема впровадження літературного краєзнавства в систему вищої освіти під час підготовки здобувачів вищої освіти залишається недостатньо вивченою. Зокрема, науковці майже не звертали уваги на цей аспект, за винятком нечисленних посібників, як-от навчально-методичного посібника М. Васильчука для студентів спеціальності «Українська мова та

література», який охоплює питання вивчення літературного краєзнавства Коломийщини [2], деяких інших праць [1].

Більш докладно ця проблема досліджувалася на рівні шкільної практики, що відображено в працях Л. Башманівської, Г. Білавич, Т. Бондаренко, В. Бугрія, В. Войтової, І. Волинець, Л. Іванової, А. Лисенко, Н. Марфинець, В. Обозного, Є. Пасічника, М. Янка та ін. [1; 3; 4; 5; 8–9; 10]. У дослідженнях науковці зосереджувалися на питаннях використання літератури рідного краю в освітньому процесі загальноосвітніх шкіл. Зокрема, дисертації І. Волинець [3], А. Лисенко [5], Є. Пасічника [10], О. Фесенко висвітлюють різні аспекти шкільного літературного краєзнавства. Так, А. Лисенко теоретично обґрунтувала та експериментально перевірила методичне забезпечення використання літературного краєзнавства в післядипломній освіті вчителів-словесників. Вона визначила концептуальні засади, критерії формування змісту та запропонувала систему методів і прийомів викладання цього курсу з використанням інноваційних педагогічних технологій [5, с. 4]. Н. Марфинець у дисертаційній роботі дослідила розвиток змісту літературного краєзнавства у школах Закарпаття від кінця XIX до початку XXI століття [8]. Вона також розглянула можливості інтеграції регіонального компонента літературного краєзнавства в сучасну шкільну освіту.

Попри відносно сталий інтерес до літератури рідного краю на рівні шкільної освіти, у вищій школі воно часто сприймається як допоміжний або факультативний курс, що не інтегрований у цілісний освітній процес. На це звертав увагу ще Є. Пасічник у дисертації 1964 року [10], де він аналізував проблеми викладання літературного краєзнавства в середній школі. Дослідник підкреслював недостатню підготовку майбутніх учителів до викладання цього предмету, слабе розуміння теоретичних засад і відсутність навчально-методичного забезпечення.

Спостереження за освітнім процесом у закладах вищої освіти, аналіз уроків у школах, проведення позакласних заходів, бесіди зі студентами та викладачами, анкетування засвідчили, що література рідного краю сприймається як другорядний матеріал. Це свідчить про недостатній рівень його використання як чинника розвитку читацьких інтересів здобувачів освіти.

Отже, актуальною є потреба в науковому обґрунтуванні ролі літератури рідного краю в професійній підготовці майбутніх

учителів, пошуку ефективних методів і форм викладання дисципліни, що сприятиме розвитку читацьких інтересів, формуванню літературознавчої компетентності та професійної підготовки майбутніх педагогів.

Література рідного краю є складником науки про літературу, що зосереджується на вивченні художніх творів, фольклорних надбань, образів, натхнених природою, історичними подіями, традиціями, звичаями та побутом певного регіону. За умов глобалізації перед Україною постає завдання репрезентації власної культурної спадщини на європейському та світовому рівнях. Одним із дієвих засобів досягнення цієї мети виступає література рідного краю як чинник розвитку особистості, що передбачає глибоке та систематичне вивчення літератури кожного регіону держави. Основна мета таких досліджень – накопичення й узагальнення фактографічного матеріалу, який на сьогодні залишається недостатнім. Наше дослідження спрямоване на систематизацію та узагальнення творчого доробку письменників і краєзнавців Прикарпаття. Літературний доробок Прикарпаття представлений як знаними, так і маловідомими іменами, серед яких Михайло Андрусак, Юрій Андрухович, Василь Андрушко, Мирослав Аронець та багато інших. З-поміж цих митців – понад 10 лавреатів Шевченківської премії (Ірина Вільде, Роман Іваничук, Іван Малкович, Тарас Прохасько, Юрій Іздрик, Дмитро Павличко та ін.). Літературний процес краю відзначається жанровою різноманітністю. Література Прикарпаття також вміщує здобутки есеїстів, літературних критиків та краєзнавців, серед яких визначну роль відіграє Володимир Полек, автор численних праць із літературного краєзнавства [1]. Проте залишається низка письменників і краєзнавців, творчість яких не охоплена науковими дослідженнями, не укладено повний перелік їхніх творів, не систематизовано доробок краєзнавців регіону. Це свідчить про потребу в подальших ґрунтовних дослідженнях літературного процесу Прикарпаття та його впровадженні в освітній процес.

Література рідного краю має значний потенціал для розвитку інтересу до читання, проте заклади вищої освіти не завжди повністю використовують її можливості. Аналіз навчальних планів підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої

освіти та другого (магістерського) рівня вищої освіти показує, що ця сфера освітнього процесу часто залишається поза увагою. В освітніх програмах відсутні дисципліни, які б спеціально готували майбутніх педагогів до викладання літератури рідного краю. Часткове знайомство з письменниками регіону відбувається лише в межах курсу, присвяченого дитячій літературі, де невелика кількість лекцій та практичних занять призначена авторам рідного краю, які пишуть для дітей.

За таких умов вибіркова дисципліна, як-от «Літературне краєзнавство Прикарпаття», яку вивчають на педагогічному факультеті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, слугує розширенню знань майбутніх учителів про краєзнавство, зокрема, літературу Прикарпаття, його уснопоетичну скарбницю, пісенну творчість тощо, доповнює знання з історії української літератури, історії педагогіки, увиразнює особливості становлення та розвитку літературного процесу на Прикарпатті. Згідно із силабусом цієї дисципліни (розробник проф. Г. Білавич), у процесі її вивчення передбачено екскурс в історію літературного процесу на Прикарпатті. Акцент зроблено на дослідженні творчих здобутків педагогів-письменників. Наголошено на аналізі надбань письменників-викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Розглянуто літературне музейництво краю [7]. Мета курсу полягає в ознайомленні здобувачів вищої освіти з творчістю знакових письменників Прикарпаття, зокрема зі здобутками тих, хто порушував освітньо-виховні проблеми у творах, розширенні в майбутніх учителів знань про фольклорну скарбницю рідного краю, формуванні навичок дослідницько-пошукової роботи в галузі літературного краєзнавства та ін. [7].

Задля розвитку читацьких інтересів у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на педагогічному факультеті створено літературне середовище, яке заохочує студентів до читання, знайомить їх із творами місцевих авторів та популяризує сучасну літературу педагогічного спрямування. Студенти мають змогу брати участь у творчих конкурсах, наукових гуртках, літературних святах та інших заходах, що сприяють формуванню їхньої читацької культури. З-поміж таких ініціатив – конкурс творчих проєктів «Письменник мого краю», у межах якого студенти створювали есе та інформаційні матеріали

про письменників Прикарпаття, презентували їх на круглих столах у «Літературній світлиці». Також здобувачі вищої освіти беруть активну участь у діяльності НМЦ «Університет обдарованої дитини», який об'єднує викладачів, науковців, митців слова задля створення освітнього середовища для розвитку обдарованих дітей. У межах цього проєкту вони проводять майстер-класи, екскурсії, організовують творчі зустрічі, літературні вітальні та інші заходи. Особливе значення має участь студентів у творчих зустрічах із відомими місцевими авторами: Степаном Процюком, Ольгою Деркачовою, Богданом Томенчуком, Тарасом Прохаськом, Володимиром Єшкілевим, Ольгою Слоньовською та іншими. Це сприяє розширенню читацького світогляду майбутніх учителів.

2023 року редакція НУШ провела опитування у формі анкетування, що мало розвідувальний характер, у якому станом на 28 вересня поточного року взяло участь 60 осіб, його метою стало діагностування потреб і проблем, які виникли перед учителями в процесі викладання літератури рідного краю в 5–11-х кл.[6].

Дані опитування увиразнено в табл. 1. Звісно, така діагностика не претендує на повноцінне дослідження. З огляду на це ми провели власну діагностику стану потреб і проблем, які виникають у вчителів-словесників Івано-Франківщини в процесі викладання літератури рідного краю (окремі результати анкетування подано в табл. 2). Порівнюючи дані редакції НУШ та результати нашого опитування, робимо проміжний висновок, що івано-франківських учителів хвилюють ті ж проблеми, що й їхніх колег в Україні, 54 вчителів (90 % респондентів) систематично, згідно з навчальною програмою, проводять уроки літератури рідного краю, шестеро педагогів таких уроків не проводять, проте за нагоди актуалізують цю проблему, наприклад, наголошуючи на походженні письменників-земляків у процесі вивчення української літератури в 5–11-х кл. Зауважмо, що ті ж 54 респонденти (90 %), які зазначили, що проводять уроки літератури рідного краю, підкреслюють, що ці заняття мають конкретні цілі та завдання. Не бачить сенсу у викладанні цього змістового блоку української літератури один учитель (1,6 %). Із цих даних висновуємо, що загалом учителі мотивовані, проводять уроки літератури рідного краю, усвідомлюють їх значущість.

Думки освітян України (за результатами опитування редакції НУШ 2023 року), зокрема й учителів Івано-Франківщини(за результатами нашого опитування 2023 року) щодо того, задля чого потрібно вивчати літературу рідного краю та чого не вистачає для організації ефективної роботи, засвідчують, що освітяни усвідомлюють важливість вивчення цього змістового складника української літератури здобувачами освіти. Окремі респонденти наголосили, що особливо варто залучати до вивчення творчість сучасних земляків, оскільки тих, які «творили колись», є достатньо в навчальній програмі з літератури. З-поміж педагогічних умов виокремили таку: добирати твори письменників-земляків необхідно відповідно до вікових потреб і читацьких запитів дітей та юнацтва. Учителі зазначили й те, що інколи через нестачу навчальних годин «можна пожертвувати цим змістовим блоком на користь інших програмових творів».

Таблиця 1

**Дані опитування редакції НУШ
щодо діагностування потреб і проблем, які виникли
перед освітянами в процесі викладання
літератури рідного краю в 5–11-х кл.
(станом на 28 вересня 2023 року взяли участь 60 осіб)**

Актуалізація проблеми	Відповіді респондентів
Проведення уроків літератури рідного краю / принаймні наголошують на походженні письменників-земляків під час вивчення української літератури	Більшість
Вивчення літератури рідного краю в школі має конкретні цілі та завдання	Більшість
Не бачать сенсу у викладанні літератури рідного краю як змістовий блок української літератури	Двоє респондентів (3,3 %)

Джерело: [6].

**Дані опитування освітян Івано-Франківщини
щодо діагностування проблем та потреб, які виникають
під час викладання літератури рідного краю в 5–11-х кл.
(станом на 10 жовтня 2023 року взяли участь 60 осіб)**

Актуалізація проблеми	Відповіді респондентів
Проведення уроків літератури рідного краю	54 особи, 90 %
Наголошують на походженні письменників-земляків під час вивчення української літератури, але несистематично проводять уроки літератури рідного краю	6 осіб, 10 %
Вивчення літератури рідного краю в школі має конкретні цілі та завдання	54 особи, 90 %
Не бачать сенсу у викладанні літератури рідного краю як змістовий блок української літератури	1 особа (1,6 %)

Отже, актуалізовані педагогами аспекти складної проблеми, що має назву «література рідного краю», з огляду на сучасні виклики та воєнний стан є надзвичайно важливими, увиразнюють глобальність проблематики вивчення літератури рідного краю в закладах освіти. Великий комплекс проблем пов'язаний з інтеграцією знань про літературу рідного краю в навчальні курси для початкової школи.

Проблема вивчення літератури рідного краю, окрім іншого, потребує насамперед розгляду двох блоків питань, які ми умовно виокремили у теоретичний та практичний. До теоретичного віднесено неунормований поняттєво-категорійний апарат порушеної проблеми, на порядок денний наукового аналізу висувуються передовсім питання, пов'язані з розглядом змістового наповнення поняття «література рідного краю» на концептуальному рівні, увиразнення структури поняття «краєзнавство», визначення категорії «літературне краєзнавство». Практичний вимір охоплює комплекс питань, що стосуються методичного забезпечення вивчення предмету, добору творів, окреслення педагогічних умов його викладання, підготовки майбутнього вчителя до вивчення літератури рідного краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білавич Г.В., Багрій М.А., Данилюк Т.П. Підвищення загальнокультурного рівня майбутніх педагогів засобами літератури рідного краю. *Гірська школа в умовах реформування системи освіти: компетентнісний вектор* : монографія / за наук. ред. д. п. н. М.П. Оліяр. Івано-Франківськ, 2018. С. 171–181.

2. Васильчук М.М. Літературне краєзнавство (Коломия і Коломийщина. XX століття) : навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності «Українська мова та література». Коломия, 2007. 112 с.

3. Волинець І.М. Теорія та історія літературного краєзнавства.

URL:<https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna.../2volinec.htm>

4. Іванова Л. Використання літературного краєзнавства у початковій школі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: серія педагогічні науки*. 2016. № 1 (303). Т.1. С.51–56.

5. Лисенко А.В. Методика використання літературного краєзнавства в системі підвищення кваліфікації вчителів-словесників : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2002. 22 с.

6. Література рідного краю в школі: проблеми, значення і підходи (докладна аналітика). URL: <https://nus.org.ua/articles/literatura-ridnogo-krayu-v-shkoli-problemy-znachennya-i-pidhody-dokladna-analityka/>

7. Літературне краєзнавство Прикарпаття. URL:<https://kpo.pnu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0/kataloh-vybirkovykh-dystsyplin/or-bakalavr/>

8. Марфинець Н.В. Розвиток змісту літературного краєзнавства у школах Закарпаття (кінець XIX – початок XXI століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2014. 22 с.

9. Марфинець Н.В. Сутність та структура дидактичної категорії «література рідного краю». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія» Педагогіка. Соціальна робота*». Ужгород, 2011. Вип. 21. С. 110–113.

10. Пасічник Є.А. Літературне краєзнавство в системі вивчення української літератури в середній школі : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1964. 288 с.

*Назарій ЛАТИК,
Назарій САКОВЕЦЬ
Дрогобич*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

На зламі століть в європейських країнах відбулися суспільно-політичні, соціально-економічні зміни, які сприяють процесу зміни ціннісних пріоритетів. Особистість опинилася у ситуації ціннісної невизначеності. Ця ситуація посилюється кризовим станом сучасної освіти, зорієнтованість якої на інформатизацію підростаючої особистості вступає у суперечність із її потребою в окресленні життєвих пріоритетів.

У наш час, коли суспільство швидко розвивається, вища освіта відіграє вирішальну роль у формуванні особистості та її успіху. Її значення полягає не тільки в отриманні теоретичних знань, але й у розвитку практичних навичок, розширенні кругозору та встановленні корисних зв'язків. Науковці схиляються до думки про необхідність реформування системи освіти, якісно нового підходу до визначення її мети, завдань і змісту [3], [4].

Сьогодні змінюються орієнтири освітньої діяльності у вищій школі. Пріоритетними в освітньому процесі є індивідуальність, особистість. Формування ціннісних орієнтацій особистості є важливою складовою частиною ефективності вищої освіти [4, с. 101]. Оновлення аксіологічних аспектів у вихованні молоді, реформування змісту навчання і виховання, використання нових підходів, вивчення й упровадження кращого вітчизняного і європейського досвіду виховання студентів стають пріоритетними напрямками діяльності усіх закладів вищої освіти [2, с. 112]. У формуванні особистості майбутнього педагога ціннісні орієнтації визначають напрям і рівень активності та суттєво впливають на його професійні якості.